

Pagina de artă

LECȚII DE ANATOMIE - ȘCOALA FLAMANDĂ

Doru Iliescu^{1*}

1 - Secția de Cardiologie, Spitalul Municipal Sf. Doctori Cosma și Damian, Rădăuți

In Țările de Jos, după secolul al XVI-lea, diferite categorii profesionale erau organizate într-un soi de bresle, numite „ghilde”. Nimeni nu putea să-și exercite meseria dacă nu era membru al gildei, care era condusă de cel mai reprezentativ membru al său. O astfel de breaslă era și cea a chirurgilor. Membrii ei comandau din când în când, de regulă o dată la 5 ani câte un tablou de grup, pe care îl realiza, contra cost, unul din pictorii notorii ai vremii. De seori chirurgii erau înfățișați în timpul unei autopsii demonstrative, ce se făcea uneori chiar în fața unui public nemedical, o singură dată pe an.

Unii dintre pictori au fost celebrii, precum Rembrandt, alții au rămas în umbra timpului. De asemenea, câte un personaj a fost chirurg vestit al vremii, cei mai mulți însă sunt personaje obscure.

Curiozitatea profesională și o oarecare preocupare pentru artele plastice m-au făcut să întreprind o căutare a operelor cu această temă.

Prima parte a articolului reunește tablouri aparținând „Școlii Flamande”.

Îmi propun să ilustrez numărul următor al revistei cu alte tablouri realizate în alte colțuri ale lumii.

Rembrandt van Rijn (1606-1669)

Lecția de anatomie a Dr. Tulp

În 1632 comanda a fost primită de tânărul de doar 26 ani, Rembrandt. Tabloul i-a adus celebritatea, fiind totodată prima pânză semnată cu numele său, până atunci operele (cele mai multe gra-

vuri) fiind însemnate cu inițialele RHL.

Imaginea surprinde momentul tradițional în care, odată pe an, cel mai bun chirurg susținea o lecție practică de anatomie în fața colegilor, dar și a unui public plătitor, neprofesionist.

La 31 ianuarie 1632 demonstrația a fost susținută de Nicolaes Pieteresz, zis și Tulp (cel cu pălărie). Tabloul este doar un pretext pentru a portretiza membrii breslei, dezinteresați de masa de disecție și preocupați doar de a privi țintă spre pictor. Însuși Tulp, cu o pensă în mână (disecția propriu-zisă fiind efectuată anterior de un asistent) trage cu ochiul la un voluminos tratat de anatomie, probabil al lui Andreas Vesalius (colțul dreapta jos). Cadavrul joacă un rol secundar, având fața parțial ascunsă de „umbra morții”, specifică tablourilor lui Rembrandt. El aparține criminalului Adriaan Adriaanszoon (alias Aris Kirdt), condamnat pentru jaf armat și spânzurat chiar în dimineața zilei în care a avut loc demonstrația anatomica. Unii anomiști s-au aplecat asupra acurateții redării structurilor anatomi-

* Adresă corespondență autor: Doru Iliescu, MD, Spitalul Municipal „Sf. Doctori Cosma și Damian” Rădăuți, Calea Bucovinei nr. 34 A, E-mail: diana_g_iliescu@yahoo.com

ce, care lasă de dorit. Nu se știe de unde s-a inspirat pictorul, dar, probabil, nu a redat cele văzute cu proprii ochi la o autopsie. Mușchii flexori ai antebrațului au originea pe epicondilul lateral, când de fapt ei se inseră pe cel medial. (Pe epicondilul lateral se inseră extensorul comun). Un „misterios” cordon alb prezent de-a lungul corpului spre degetul auricular a fost considerat o altă eroare. Artistul și anatomistul american David J. Jakowe crede însă că este vorba despre tendonul unui mușchi anormal - abductorul accesoriu al degetului mic.

Lecția de anatomie a dr. Deijman (1656)

Douăzeci și patru de ani mai târziu, Rembrandt realizează un nou tablou asemănător, al cărui protagonist este succesorul lui Tulp la conducerea breslei chirurgilor - Dr. Johan Deijman. Acesta este secondat de chirurgul Gigsbert Calkoen (cu calota craniană în mână). O parte din celelalte personaje s-au pierdut odată cu distrugerea parțială a pânzei într-un incendiu (1723).

Și de această dată se cunoaște identitatea cadavrului: marinarul criminal, olandezul Joris „Black Jack” Fonteijn. Dacă în primul tablou pictorul a ales o arhitectură piramidală a personajelor, într-o perspectivă frontală, acum perspectiva este voit exagerată de jos în sus și orizontalizând cadavrul, ce capătă dimensiuni mai mici, punând în evidență grupul chirurgilor. Acest tip de perspectivă insolită a fost inspirată de tabloul lui Andrea Mantegna - *Lamentația lui Cristos*.

Lecția de anatomie a dr. Tulp a rămas un tablou celebru.

Peste mai bine de 200 ani, în anul 1856, Eduard Monet, aflat în vizită la Haga, a realizat o mică copie a primului tablou, pe care a dăruit-o doctorului său, Siredey.

Mai aproape de zilele noastre, un sud-african, Yuill Damaso, produce o parodie a tabloului, în care, în locul cadavrului, este plasat liderul de culoare Nelson Mandela. „Autopsia” este efectuată de Nkosi Johnson, un copil orfan, mort de SIDA

la vârsta de doar 10 ani, iar asistența este alcătuită din arhiepiscopul Desmond Tutu și alți câțiva politicieni al caror nume este cunoscut. Pânza a fost expusă la Johannesburg la data de 18 iulie 2010, data la care Mandela împlinise 92 ani. Considerat o glumă de prost gust, tabloul a stârnit justificate proteste în rândul populației de culoare.

Eduard Monet - Reproducere după tabloul lui Rembrandt „Lecția de anatomie a dr. Tulp”. Anul realizării reproduce-rii: 1856.

Yuill Damaso - *Straja de noapte*. Tablou-parodie după celebra pânză a pictorului flamand, Rembrandt - *Lecția de anatomie a dr. Tulp*.

Nicolaes Eliaszon Pickenoy (1588-1653)

A fost un colaborator apropiat a lui Rembrandt, dar a realizat și el o pânză intitulată *Lecția de osteologie a dr. Sebastien Egbertz* (1619). Se știe că scheletul a aparținut unui pirat executat în 1615 și al cărui cadavru a fost donat breslei chirurgilor în scop didactic.

Subiectul lecției a fost supranumit și „scheletul zâmbăreț”.

Unii critici atribuie tabloului lui Thomas de Keyser, cel mai apreciat portretist flamand înaintea lui Rembrandt.

Nicolaes Eliaszoom Pickenoy - Lecția de osteologie a dr. Sebastien Egbertz (1619).

Cornelis de Man (1621-1706)

A pictat pentru gilda din Delft, în cinstea unui chirurg proaspăt ales membru al Societății Regale, **Lecția de anatomie a dr. Gravezande (1681)**. Imediat în dreapta profesorului este portretizat Antoni van Leeuwenhoek (1632-1723), părintele microbiologiei, în care, primul, a folosit microscopul. El a descris pentru întâia dată microorganismele unicelulare ca spermatozoarele din lapții peștilor, protozoarele din apa bălților de după ploaie și bacteriile din propriile materii fecale. Le-a numit animalicule, fără a putea interpreta corect semnificația lor. A mai evidențiat microscopic fibrele musculare și circulația capilară.

Cornelis de Man - Lecția de anatomie a dr. Gravezande.

Cornelis Troost (1696-1750)

Se pare că a fost ultimul realizator al seriei de lecții de anatomie din pictura flamandă, cu tabloul **Lecția de anatomie a prof. Wilhelm Roell (1728)**. Disecția efectuată la nivelul genunchiului rămâne doar pretextul sub care personajele își etalează costumele elegante și perucile voluminoase.

Cornelis Troost - Lecția de anatomie a prof. Wilhelm Roell (1728).

Adriaen Backer (1635-1684)

Sfidarea morții: Lecția de anatomie a lui Frederik Ruysch (1670).

Ruysch (1638-1731) a fost un personaj celebru al epocii sale, farmacist, anatomist, obstetrician, naturalist și curator de muzeu. S-a evidențiat mai ales prin numeroase preparate anatomice originale, remarcabile științific și foarte utile didactic, multe dintre ele embrioni sau nou născuți. A impresionat mai ales prin faptul că decedații îmbalsămați păreau mai degrabă adormiți decât morți.

Se spune că Țarul Petru cel Mare, văzând exponatele lui Ruysch la St. Petersburg ar fi îngemănecat și ar fi sărutat un copil îmbalsămat.

Poetul italian Geacomo Leopardi, în lucrarea sa „Operette morali”, are o romantică meditație asupra morții, inspirată de neobișnuita asemănare a pieselor lui Ruysch cu oamenii vii: „Dialog între F. Ruysch și mumiile sale”.

Primul tablou îl reprezintă pe anatomist în timpul autopsiei unui nou născut imediat după naștere, încă legat de placenta prin cordonul ombilical.

Backer a mai realizat și o a doua pânză cu același titlu, de data aceasta disecția începând în zona inghinală stângă a unui tânăr ce pare doar furat de somn.

Adriaen Backer - *Lecția de anatomie a lui Frederik Ruysch (1670)*.

Frans Denys (1610-1670)

A pictat în anul 1660, la comanda breslei din Anvers, contra sumei de 375 guldeni, **Lecția de anatomie a dr. Johannes van Buyten**. Personajul central, având de-o parte și de alta doi asistenți, își desfășoară lecția în fața a șaptesprezece participanți. Atmosfera din încăperea este un adevărat memento mori. Două schelete așezate lateral poartă câte o flamură cu înscrisurile „Nu știi în ce noapte vei fi luat” și „Plata pentru păcat este moartea”. Structura arhitecturală centrală o reprezintă pe Maria Magdalena, iar în stânga și dreapta ei se află sfinții Cosma și Damian, patronii breslei

Frans Denys - *Lecția de anatomie a dr. Johannes van Buyten*.

chirurgilor din Anvers. Dedesubt, două mici schelete de copii flanchează o panoplie cu instrumentar medical.

Aert Pietersz (1550-1612)

Lecția de anatomie a dr. Sebastiaen Egbertsz (1601).

Pictorul a fost angajat de breasla chirurgilor din Amsterdam, pentru a realiza acest portret colectiv al celor ce aproape ignoră subiectul disecției, privind direct spre spectatori. Numele tuturor este înscris pe banderola din dreapta jos.

Aert Pietersz - *Lecția de anatomie a dr. Sebastiaen Egbertsz (1601)*.

Pieter van Mierevelt (1596-1623)

Lecția de anatomie a dr. Willem van der Meer (1617).

Comanda tabloului se pare că a fost dată tatălui pictorului, Michael Jonz van Mierevelt, portretist cunoscut, care însă ar fi realizat doar desenele. În grupul personajelor, singurul care îl privește direct pe doctorul Meer este chiar pictorul.

Tibout Regters (1710-1768)

Lecția de anatomie a dr. Camper (1758) îl înfățișează pe chirurgul, anatomistul, zoologul, paleontologul și naturalistul Petrus Camper (1722-1789) într-o autopsie demonstrativă comemorând instalarea acestuia ca prorector al gildei chirurgilor din Amsterdam, în anul 1755.

Tibout Regters - *Lecția de anatomie a dr. Camper (1768)*.

Christiaen Coevershoff (1600-1659)

Lecția de anatomie a dr. Zachaeus de Jagher (1640).

Pictura este considerată o ficțiune, comandată de gilda chirurgilor din Enkhuizen, localitate în care nu există dovezi că s-ar fi efectuat vreodată autopsii publice.

Christiaen Coevershoff - *Lecția de anatomie a dr. Zachaeus de Jagher (1640)*.